

De hulpverlening van het Belgische Rode Kruis aan civiel-geïnterneerden tijdens de bezetting van België (1940-1944).

(Hannah Martens – VUB)

In deze thesis wordt onderzocht hoe het Belgische Rode Kruis (BRK) hulp bood aan civiel-geïnterneerden tijdens de Duitse bezetting van België in de Tweede Wereldoorlog. De groep ‘civiel-geïnterneerden’ vormt een categorie gevangenen die niet beschermd werd door internationale wetgeving. De Derde Conventie van Genève (1929) beschermde krijgsgevangenen, maar bij het begin van de Tweede Wereldoorlog bestond er nog geen humanitair recht voor burgergevangenen, waardoor zij aan de willekeur van de Duitsers waren overgeleverd. Civiel-geïnterneerden waren burgers die door de Duitsers gevangen werden gezet vanwege politieke of strafrechtelijke redenen, waarbij het Rode Kruis aparte hulpverlening organiseerde. Daarnaast gaat de thesis ook in op de situatie van gijzelaars die door de bezetter werden vastgehouden om druk uit te oefenen op het verzet.

Om dat te onderzoeken gebruikte ik het archief van het BRK dat wordt bewaard in het Algemeen Rijksarchief. Het bronnenmateriaal bevat hoofdzakelijk brieven die het hoofdbestuur van het BRK ontving en verstuurde naar onder meer verschillende afdelingen van het BRK, organisaties waar het mee samenwerkte, de Duitse autoriteiten en familieleden van de gevangenen. Daarnaast bevat het onder meer rapporten, nota's en betalingsbewijzen die informatie bevatten over de hulpverlening van het BRK. Ik gebruikte een narratieve analyse waarbij elke bron zorgvuldig werd gelezen om een beeld te kunnen schetsen van de hulpverlening. Die analyse vergeleek ik met gelijkaardig onderzoek over het Nederlandse -en het Noorse Rode Kruis.

Tijdens de Duitse bezetting van België in de Tweede Wereldoorlog kwamen civiel-geïnterneerden terecht in gevangnissen en kampen met slechte omstandigheden, waaronder voedingstekorten, mishandelingen en gebrek aan medische zorg. Het Belgische Rode Kruis (BRK) zag de ernst van de situatie en richtte na het eerste oorlogsjaar een aparte dienst op om hulp te bieden aan deze gevangenen. De hulp bestond uit voedselpakketten, maaltijden, ziekenboegen en zelfs boeken en spelletjes om de omstandigheden mentaal draaglijker te maken. Ex-gevangenen spraken hun dank uit voor de inspanningen van het BRK, dat erin slaagde de barre levensomstandigheden te verzachten.

De hulpverlening liep tegen een tal van beperkingen aan. Doordat burgergevangenen niet beschermd werden door het humanitair recht, bepaalden de Duitsers welke hulp toegestaan werd. Dat leidde tot willekeurige restricties, afhankelijk van de commandanten van de gevangenisinstellingen. Bovendien zorgde de snelle verplaatsing van gevangenen en de geheimhouding van hun locaties, zoals bij de *nacht-und-nebel*-gevangenen, ervoor dat het Rode Kruis het overzicht verloor. Daarnaast zorgde de bezettingscontext voor bevoorradingsproblemen, waardoor het Rode Kruis vaak over onvoldoende middelen beschikte om hulpverlening te kunnen voorzien. Desondanks vond het BRK manieren om de restricties te omzeilen, bijvoorbeeld door familieleden te ondersteunen die wel pakketten mochten versturen en door illegaal collectieve pakketten naar Duitse kampen te sturen. Het onderzoek toonde dat het moeilijker was voor het BRK om hulp te bieden aan civiel-geïnterneerden in Duitse kampen dan in Belgische gevangnissen.

Het onderzoek maakte duidelijk dat het voor het Belgische Rode Kruis moeilijker was hulp te bieden aan civiel-geïnterneerden in Duitsland dan in de gevangnissen in België. Diezelfde conclusie werd getrokken in onderzoeken over het Nederlandse en Duitse Rode Kruis. Wat betreft

hulpverlening binnen de landgrenzen slaagden de drie Rode Kruisorganisaties erin veel politieke gevangenen te ondersteunen, met de beperkingen van de Duitsers en de bezettingscontext in het achterhoofd. Grotere verschillen zijn zichtbaar in de hulpverlening aan politieke gevangenen in Duitsland. Het Noorse Rode Kruis was hier het meest succesvol en verstuurde aanzienlijk meer pakketten dan de andere Rode Kruisverenigingen. Onder andere door een strenge controle van het Duitse Rode Kruis en het nemen van weinig risico's, was het Nederlandse Rode Kruis hier minder succesvol. Het BRK toonde meer durf door illegaal collectieve pakketten te verzenden naar Duitse kampen.